



Відображення досягнень педагогічної науки в часописі «Советская педагогика»

(1937–1991 роки)



Світлана ЦИМБАЛ-СЛАТВІНСЬКА,

аспірант Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Світові тенденції глобалізації суспільного розвитку, зближення держав, освітніх систем, зростання ролі фундаментальних цінностей загальносвітової культури зумовлюють зміни і в науковому просторі: з'являються нові проблеми та теми для дослідження, вивчення яких дає можливість знайти відповіді на актуальні питання сучасності.

У будь-який історичний період важливу роль у формуванні громадської думки відігравала педагогічна журналістика. Сучасний етап педагогічних досліджень характеризується пошуком важливих ідей у концепціях минулого, переосмисленням спадщини науковців, педагогічні пошуки яких можуть стати основою для реформування освітньої філософії.

Досліджуючи публіцистичні видання радянської епохи, ми розширюємо горизонти знань про освітні явища, освітні події цього періоду, прагнучи критично осмислити здобутки та недоліки радянської педагогіки, відтворити правдиву картину становлення вітчизняної педагогічної науки. У зв'язку з цим актуальним є аналіз змісту часопису «Советская педагогика», публікації якого є неоціненним джерелом історико-педагогічних досліджень.

Метою статті є висвітлення етапів розвитку часопису «Советская педагогика», на сторінках якого знайшли відображення актуальні проблеми педагогічної науки.

Серед перших дослідників педагогічних часописів були відомі педагоги А.Зільберштейн, О.Попов, Я.Чепіга, В.Ястржембський; пізніше дослідження педагогічних публіцистичних видань здійснювали К.Присяжнюк (історія становлення фахових часописів), С.Гармаш (вплив часопису «На путях к новой школе» на формування змісту освіти), І.Зайченко (на основі вивчення періодичних видань розглянув генезу, тенденції та етапи розвитку української школи).

До дослідження публіцистичних видань зверталися А.Пугач у дисертації «Проблеми підготовки вчителя до професійної діяльності в українській педагогічній періодиці (20-ті – початок 30-х років ХХ ст.)» та С.Лобода у монографії «Педагогічна творчість учителя на шпальтах вітчизняної преси

ХХ століття: протистояння ідей» та в дисертації «Педагогічна преса як чинник формування педагогічної творчості вчителя в історії розвитку української освіти (ХХ століття)».

Аналіз публікацій часопису «Советская педагогика» здійснила Н.Побірченко у бібліографічному покажчику «Педагогічна наука на сторінках журналу «Советская педагогика» (1937–1991)». На важливості дослідження публіцистичних видань неодноразово наголошувала академік О.Сухомлинська («Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем» та ін.) На основі матеріалів журналу «Советская педагогика» У.Рустомова дослідила внесок учених республік Середньої Азії і Казахстану в розвиток педагогічної науки.

Однак у згаданих працях не знаходимо системного дослідження історичних етапів становлення та функціонування часопису «Советская педагогика» (радянський період) та його впливу на формування педагогічної думки і розвиток педагогіки в цілому.

30-ті роки ХХ ст. у Радянському Союзі характеризувалися процесами стандартизації та уніфікації у педагогічній науці, її залежністю від постанов ЦК ВКП(б), які мали невідворотний вплив на систему освіти, чітко визначали її характер та шляхи здійснення. У цей період (1937 р.) було засновано часопис «Советская педагогика», який мав сприяти розвитку науково-педагогічної думки.

Поряд із проблемами становлення світогляду та формування свідомості учнів на сторінках часопису вирішувалися такі важливі завдання: розроблялися питання модернізації системи виховання та навчання, поглиблення й розвитку наукових знань про світ і суспільство, роботи з учнівським колективом, теорії та методики виховання, розвитку особистості. Крім того, значна увага приділялася висвітленню питань філософії педагогіки, загальних питань дидактики, психології навчання, а також організаційно-педагогічним питанням (система шкіл), узагальненню досвіду педагогів-новаторів, аналізу історико-педагогічного спадку, хроніці та популяризації діяльності науково-дослідних педагогічних інститутів, лабораторій, публікації матеріалів нарад, конференцій та з'їздів. Перший віце-президент АПН СРСР, дослідник актуальних проблем навчання та виховання М.К. Гончаров зазначав, що радянська школа має повною мірою забезпечувати вирішення завдань всебічного розвитку особистості: розумового виховання, політехнічної освіти, морального, фізичного, естетичного виховання. На його думку, «всебічний розвиток особистості здійснюється виключно у діяльності за правильного співвідношення розумового та фізичного навантаження, а поєднання навчання з виробничою працею є основним та єдиним засобом виховання нової людини: думуючої, розвиненої, готової до розумової діяльності» [4, с. 38].

На сторінках видання «Советская педагогика» закладався фундамент радянської педагогічної науки, адже свої матеріали, що охоплювали широке коло питань, до уваги педагогічної громадськості пропонували такі педагоги-науковці, як А.В. Луначарський, М.М. Покровський, В.Р. Менжинська, П.І. Лебедєв-Полянський, П.П. Блонський, А.С. Бубнов, С.Г. Шацький, Л.С. Виготський, А.П. Усова, Ф.Ф. Корольов, О.Р. Лурія, Б.М. Теплов, Є.М. Мединський, Є.А. Аркен, Б.Г. Ананьєв, І.К. Новиков, П.М. Головін, І.А. Каїров, Д.Д. Благой, Л.В. Занков, О.В. Запорожець, М.К. Гончаров, Е.І. Монозон, Г.С. Костюк, А.М. Колмогоров, О.М. Леонтьєв, М.М. Мехті-Заде, М.В. Нечкіна, А.О. Смирнов, С.Г. Шаповаленко, О.В. Текучев та багато інших.

Загалом зміст рубрик у часописі мав сталий характер: рішення з'їздів ЦК ВКП(б), сесій АПН СРСР, питання навчання і виховання, самоосвіта вчителя, питання зарубіжної педагогіки, історія школи та педагогіки (персоналії), школа і педагогіка, критика і бібліографія, наукове життя: книги, підручники, статті (диспути).

Директор НДІ загальної педагогіки АПН СРСР А.І. Піскунов у доповіді «Основні досягнення в галузі теорії і історії радянської педагогіки» вказував на важливість педагогічної публіцистики, що вирішує важливі завдання щодо сутності виховного процесу, цілей та характеру радянської школи, методології навчання, виховання та багатьох інших проблем науки про виховання, теоретичних основ нової радянської педагогіки [7].

В історії становлення та розвитку часопису «Советская педагогика» відповідно до його статусу та підпорядкування можна виокремити декілька етапів: 1937–1943 роки – орган Наркомпросу РРФСР; 1944–1966 роки – орган Академії педагогічних наук РРФСР; 1967–1991 роки – орган Академії педагогічних наук СРСР [6, с. 8]. Кожний з етапів позначений істотними змінами щодо пріоритетних завдань педагогічного видання, з-поміж яких, безумовно, прevalювало завдання створення радянської педагогічної науки.

Успіх часопису багато в чому визначала діяльність головних редакторів «Советской педагогики» (див. табл. 1), досвід, творчий потенціал та професійна майстерність яких перетворила видання на цінне джерело науково-теоретичної, історико-педагогічної та іншої інформації для широкого кола зацікавлених читачів. Дані про головних редакторів «Советской педагогики» подаються в таблиці відповідно до матеріалу, розміщеного на офіційному сайті журналу: <http://www.pedagogika-rao.ru/index.php>.

В історії розвитку часопису 1937–1943 роки ознаменувалися дискусією про предмет марксистської педагогіки і педагогіки як науки, організований та стихійний педагогічний процес, про виховання та політехнічну освіту. Ця дискусія на сторінках видання дала змогу чітко витлумачити сутність поняття «виховання» (В.М. Шульгін, М.В. Крупеніна), котре фактично ототожнювалося з процесом соціального формування особистості: «в наш час необхідність планомірного виховання є очевидною, ми маємо виховувати всебічно розвинених, освічених особистостей, підготовлених будівників комуністичного суспільства» [2, с. 96].

Починаючи з постанови ЦК ВКП(б) від 4 липня 1936 р. «Про педологічні перекирення в системі Наркомпросів», розпочався новий період розроблення наукових засад теоретичних проблем педагогіки. У зв'язку з реалізацією цієї постанови на сторінках журналу все частіше порушуються питання теорії виховання, реорганізації системи освіти, історії педагогіки, розроблення основ дидактики та вивчення предметних методик. Водночас все, що називалося педологією й рефлексологією, вилучалося з наукового вжитку, було заборонено психотехніку, зменшилася кількість досліджень особистості в теорії психології, поведінки та генетичних передумов психіки [11, с. 44].

Упродовж другого етапу розвитку часопису «Советская педагогика» (перехід у підпорядкування Академії педагогічних наук РРФСР) значно підвищується його науковий рівень.

У 40–50-ті роки ХХ ст. на сторінках часопису все частіше обговорюють проблеми розвитку дидактики (Б.П. Йосипов, С.І. Іванов, Р.Г. Лемберг та ін.); теорії змісту освіти (М.О. Веселов, М.М. Скаткін, С.О. Черепанов); принципи навчання (Ш.І. Ганілін, М.О. Данилов, М.К. Гончаров, П.Н. Ширебаєв); методи навчання (Є.Я. Голант, М.О. Данилов, Є.І. Перовський);

Таблиця 1

Головні редактори часопису «Советская педагогика» («Педагогика»)

Роки перебування на посаді головного редактора	Прізвище та ініціали головного редактора	Тематичне спрямування часопису
1	2	3
1937–1939	М.К. Гончаров – перший віце-президент АПН СРСР, дослідник актуальних проблем навчання та виховання, автор і редактор підручників з педагогіки («Основы педагогики», «Вопросы педагогики» та ін.), головний редактор часопису також у 1955 – 1963 роках	Методологія та методи педагогічного дослідження, історія вітчизняної та зарубіжної педагогіки
1939–1941	Г.П. Вейсберг – освітній діяч, викладач вищих педагогічних навчальних закладів	Теоретичні питання педагогічної науки, збереження високого рівня наукового змісту журналу, реальне відтворення подій освітнього процесу
1941–1942	Н.Т. Сергєєнков – уповноважений ЦК ВКП (б)	Розроблення питань патріотичного виховання, розвиток педагогічної теорії
1942–1950	І.А. Каїров – викладач, завідувач відділу Наркомпросу РРФСР, президент АПН РРФСР, міністр освіти РРФСР	Проблеми ідейно-етичного виховання, розроблення питань загальної педагогіки, методи викладання основних дисциплін, реформування педагогічного процесу
1950–1951	Б.П. Йосипов – працівник закладів народної освіти, апарату Наркомпросу РРФСР, директор НДІ теорії та історії педагогіки АПН РРФСР	Проблеми дидактики, проблеми виховання та розвитку особистості
1952–1955	І.Т. Огородников – викладач, проректор кількох вищих навчальних закладів, заступник начальника Головного управління вищих навчальних закладів Міністерства освіти РРФСР	Проблеми історії школи і педагогіки, школознавства, дидактики, теорії і методики виховання, педагогіки вищої школи
1963–1971	Ф.Ф. Корольов – педагог, вчений; вів наукову роботу в Центральному НДІ дитячого комуністичного руху та у вищих навчальних закладах м. Москви, член Державної вченої ради Наркомпросу РРФСР	Історія педагогіки, методика виховного та навчального процесу
1971–1983	С.А. Черник – учений та журналіст	Проблеми розвитку загальноосвітньої школи, педагогічної науки, підготовки вчителів; історико-педагогічні дослідження
1983–1992	Г.М. Філонов – освітній діяч, директор НДІ загальних проблем виховання АПН СРСР, академік-секретар Відділення теорії та історії педагогіки та член Президії АПН СРСР, працював у комісіях ЮНЕСКО	Інтегральні проблеми виховання, взаємозв'язок суспільства і особистості
1992–2008	В.П. Борисєнков – науковець, педагог, професор Московського державного відкритого педагогічного університету імені М.О. Шолохова	Подолання догматизму та ідейної навантаженості, дослідження і популяризація передового педагогічного досвіду
2008–2011	О.Я. Данилюк – член-кореспондент РАО	Стан педагогічної науки, досягнення, проблематика, формування перспективної освітньої політики з ключових напрямів розвитку сучасної освіти: освітні стандарти, проблеми виховання, якість освіти
з 2011 р.	Р.С. Бозієв – доктор педагогічних наук, професор	Журнал як колективний організатор науки і неформальний суб'єкт освітньої політики. Ініціатор проведення «круглих столів» з актуальних питань педагогічної науки і практики

методику проведення уроку (Б.П. Йосипов, С.І. Іванов, І.Н. Казанцев). Проблеми підвищення наукового рівня змісту шкільної освіти були предметом дослідження Л.В. Занкова, Д.Б. Ельконіна, В.В. Давидова, що знаходило широке відображення на сторінках «Советской педагогики».

Незважаючи на різноманітні директиви та заїдеологізованість освіти, науковці шукали шляхи для розвитку педагогіки як науки, виховання особистості як складової суспільства – інтелектуальної,

цілеспрямованої, здатної до самостійної діяльності, саморозвитку та самореалізації.

Після набрання чинності Законом «Про зміцнення зв'язку школи з життям і про подальший розвиток системи народної освіти в СРСР» (1958 р.) зміст освіти поступово набуває практичного характеру, а на сторінках журналу все частіше з'являються публікації, в яких звертається увага на посилення практичної спрямованості навчального процесу в середній школі – його наближення до реалій

трудова діяльність та життя в соціальному суспільстві. Д.Є. Бауман у статті «Пізнавальні інтереси учнів як засіб активізації навчального процесу» зазначав: «Досвід радянської школи свідчить про те, що успіх навчально-виховного процесу значною мірою залежить від розумової активності учнів. Чим різноманітніші в них пізнавальні інтереси, тим вища якість їхніх знань та змістовніша підготовка до практики життя» [1, с. 53].

У цей період зростає увага вчених-педагогів до аналізу та популяризації передового досвіду шкіл і окремих учителів. У статті «Розвиток творчих інтересів учнів» вчитель середньої школи Б.Т. Войцеховський вказує на необхідність певної реставрації системи освіти: «Наша школа покликана давати учням не тільки міцні знання, ґрунтовну політехнічну та виробничу підготовку, але й розвивати їхні інтереси та здібності до творчого і практичного використання отриманих знань» [3, с. 35].

У період 1967–1991 років часопис стає своєрідним науковим осередком. З початку 1960-х років були проголошені нові пріоритети розвитку освіти: формування матеріалістичного світогляду і високої моральності, забезпечення міцних знань, удосконалення навчальних планів і програм, розроблення методів навчання. Процеси формування світогляду розглядалися як цілеспрямований вплив на інтелектуальну, емоційну та вольову сферу учня. На сторінках часопису з'являється все більше досліджень з цієї проблематики: З.І. Васильєвої «Про формування основи наукового світобачення в учнів V–VI класів», Л.К. Балясної «Як покращити роботу позашкільних установ», Є.І. Афанасенка «Школа на сучасному етапі будівництва комунізму і завдання вчителів» та ін.

У 1970-х роках особлива увага приділялася розробленню теоретичних проблем дидактики, розвитку пізнавальної самостійності учнів, активізації методів навчання (М.М. Скаткін, Ю.К. Бабанський, І.Я. Лернер, М.І. Махмутов, О.А. Нільсон, Г.І. Щукіна). Особливої актуальності та поширення набули такі дослідження у зв'язку з необхідністю вирішення завдань формування в учнів середньої школи вмінь самостійно поповнювати свої знання, орієнтуватися в стрімкому потоці наукової і політичної інформації [7].

Основними завданнями часопису цього періоду стають:

- розкриття сутності педагогічних явищ;
- реформування педагогічного процесу;
- дослідження взаємозв'язку методології і методики;
- відображення дискусій з питань теорії педагогіки;
- дослідження і впровадження новаторського педагогічного досвіду;
- висвітлення психологічних проблем розвитку й становлення особистості;
- узагальнення досвіду шкіл, дитячих та юнацьких організацій, позашкільних закладів;

- окреслення проблеми освіти для дорослих;
- критичний аналіз освітніх процесів за кордоном;

• розкриття проблем виховання, становлення системи цінностей та наукового світогляду.

Кінець 70-х – початок 80-х років ХХ ст. ознаменувався тим, що педагогічна думка набуває подальшого розвитку, розширюється проблематика педагогічних досліджень, простежуються тенденції модернізації педагогічної освіти.

Прискорений науково-технічний розвиток поставив перед педагогами завдання підняти ефективність навчального процесу як основи поступу науки. Публікації «Советской педагогіки» набувають полемічного характеру, виокремлюються та стають пріоритетними проблеми інтеграції освіти, науки, виробництва.

З 1985 р. (епоха перебудови) відбувається переоцінювання догматичних установок, окремих педагогічних явищ, повернення «забутих імен» в історію педагогіки, посилюється критика наявної системи освіти; водночас окреслюються напрями розвитку педагогічної науки: гуманізація і демократизація навчальних закладів, індивідуалізація процесів навчання та виховання тощо. Усі ці процеси знаходять відображення на сторінках часопису.

У 1992 р. журнал «Советская педагогіка» став називатися «Педагогіка». Впродовж наступних років він закріпив за собою статус наукового, дискусійного педагогічного видання, в якому висвітлюються результати діяльності видатних педагогів-новаторів, дослідницьких лабораторій та інститутів.

Часопис «Педагогіка» і сьогодні не втрачає свого авторитету серйозного науково-теоретичного видання, що формує педагогічний світогляд, неупереджено висвітлює досягнення педагогічної науки та освітньої практики.

Отже, розглянувши етапи розвитку часопису «Советская педагогіка», можна стверджувати, що вже з перших років свого існування журнал набув авторитету як наукове видання для педагогічної громадськості (в його публікаціях простежуються історико-суспільні передумови становлення педагогіки як науки) та основний ретранслятор новітніх ідей у системі як освітніх, так і культурно-суспільних процесів.

Прогресивні ідеї педагогів-науковців, які публікували свої матеріали на сторінках часопису «Советская педагогіка», значною мірою не втратили актуальності й нині, з огляду на сучасні педагогічні досягнення. Вивчення спадщини, новаторських відкриттів представників науково-педагогічної думки і критичне осмислення досвіду означеного періоду є основою для реформування та розвитку сучасної освітньої системи.

Література

1. Бауман Д.Е. Познавательные интересы учащихся как средство активизации учебного процесса / Д.Е. Бауман // Сов. педагогіка. – 1958. – № 9. – С. 53–59.

2. Беллендир Н.О. О программе воспитательной работы в школе / Н.О. Беллендир // Сов. педагогика. – 1958. – № 7. – С. 96–103.
3. Войцеховский Б.Т. Развитие творческих интересов учащихся / Б.Т. Войцеховский // Сов. педагогика. – 1960. – № 12. – С. 35 – 43.
4. Гончаров Н.К. Строительство коммунизма и школа / Н.К. Гончаров // Сов. педагогика. – 1958. – № 12. – С. 27–45.
5. Лобода С.М. Педагогічна творчість учителя на шпальтах вітчизняної преси ХХ століття: протистояння ідей: монографія / С.М. Лобода; Держ. закл. «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка». – Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2010. – 504 с.
6. Педагогічна наука на сторінках журналу «Советская педагогика» (1937–1991): бібліогр. покажчик / Уклад. проф. Н.С. Побірченко. – Умань: ПП Жовтий, 2010. – 324 с.
7. Прокофьев М.А. Советская система просвещения к 60-летию Великой Октябрьской социалистической революции / М.А. Прокофьев // Сов. педагогика. – 1978. – № 1. – С. 10–21.
8. Пугач А.В. Проблеми підготовки вчителя до професійної діяльності в українській педагогічній періодиці (20-ті – початок 30-х років ХХ ст.): дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / А.В. Пугач. – К., 2008. – 238 с.
9. Рустамова У.А. Вклад учёных республик Средней Азии и Казахстана в развитие педагогической науки: по материалам журнала «Советская педагогика»: дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / У.А. Рустамова. – Владимир: Владимир. гос. гум. ун-т, 2009. – 196 с.
10. Сухомлинська О.В. Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем / О.В. Сухомлинська. – К.: А.П.Н., 2003. – 68 с.
11. Сухомлинська О. Розвиток особистості і освіта: історичний вимір / О.Сухомлинська // Шлях освіти. – 2008. – № 2. – С. 41–47.



Анотації

Світлана ЦИМБАЛ-СЛАТВІНСЬКА Відображення досягнень педагогічної науки в часописі «Советская педагогика» (1937–1991 роки)

У статті розглянуто історичні етапи розвитку часопису «Советская педагогика». Розкрито його роль і значення у формуванні педагогічної думки та становленні педагогіки як науки.

Ключові слова: часопис «Советская педагогика», актуальні проблеми педагогічної науки, основні завдання, публікації, досягнення науки.

Светлана ЦЫМБАЛ-СЛАТВИНСКАЯ Отображение достижений педагогической науки в журнале «Советская педагогика» (1937–1991 годы)

В статье рассматриваются исторические этапы развития журнала «Советская педагогика». Раскрываются его роль и значение в формировании педагогической мысли и становлении педагогики как науки.

Ключевые слова: журнал «Советская педагогика», актуальные проблемы педагогической науки, основные задачи, публикации, достижения науки.

Svitlana TSYMBAL-SLATVINSKA Display of achievements of a pedagogical science in the magazine «Sovetskaya pedagogika» (1937–1991 years)

In the article it is considered historical stages developments of the magazine «Sovetskaya pedagogika». Its role and value in formation of a pedagogical idea and becoming of pedagogics as sciences are revealed.

Keywords: magazine «Sovetskaya pedagogika», actual problems of a pedagogical science, primary goals, publications, achievements of a science.



Вітання до 85-річчя Інституту педагогіки НАПН України
від хору Інституту педагогіки (керівник Л.О. Хлебникова)

Фото Елеонори Золотарьової